

Jobstijding

[“My city of Ruins”](#); ik raad u aan om in deze tijden van jobstijding het liedje van Bruce Springsteen te luisteren. Het bracht mij de afgelopen maanden inspiratie. Wellicht, zoals eerder President Reagan bij een ander nummer van The Boss. Hij zwijmelde tijdens zijn herverkiezingscampagne op de klanken van “Born in the USA” en richtte zich vervolgens op een septemberdag in 1984 tot het publiek in Hammonton, New Jersey met een daverende toespraak waar hij de ‘American Dream’ nieuw leven inbluisterde. Wanneer je de speech nu via [YouTube](#) terugkijkt, zal je niet alleen onder de indruk zijn van het charisma van deze President die tijdens deze jachtige jaren het Westen aanvoerde naar de Val van de Muur. Ook zal je verbluft zijn over de kracht van een goed verhaal.

Nog altijd bestaat de kracht van een ‘verbindend narratief’ uit de vele vormen die tot ons komen; door een toespraak tijdens een verkiezingscampagne, door een prachtig lied dat ons in samenzang tot hoop brengt, door een kort filmpje via de sociale media (een reel).

Maar ons vertrouwde narratief wordt in deze tectonische tijden behoorlijk op zijn merites getest. ‘Nederland als een gezellig land, veilig achter de duinen en onder de NAVO-paraplu, waar bescheidenheid de mensen siert en waar eendrachtig handelen tot grootse daden leidt’, geloven we er nog in? Ook het grotere Overwinningsverhaal, dat zijn kiem had in de Four Freedoms Speech van Franklin Delano Roosevelt en verhaalde over de overwinning van het Vrije Westen op eerst Hitlers’ Duitsland en vervolgens Stalins’ Sovjet-Unie, staat onder grote druk. Steeds pregnanter is ons besef dat onze protagonist in dit verhaal (de Verenigde Staten van Amerika) er maar al te vaak een rommeltje van maakt. In het eigen land, met de voortdurende vormen van racisme en discriminatie, en in de wereld. De sheriff, zo is ons in de afgelopen decennia steeds duidelijker geworden, is vaak te veel bezig met het eigenbelang. Ondanks de Nobelprijzen voor de Vrede aan Vice-President Al Gore en aan President Obama als dank voor respectievelijk de inzet voor het klimaat en voor de stoutmoedige boodschap van hoop (*‘the Audacity of Hope’*), moeten wij nu toch met het schaamrood op de wangen bekennen dat niet alles wat Amerika in de afgelopen decennia in

landen als Nicaragua, Irak en de Filippijnen heeft uitgevoerd, in het voordeel van de eeuwige vrede was. De boodschap tot alle eer en glorie gericht, verviel te vaak in plundering en razernij.

De spankracht van dit naoorlogse overwinningverhaal wordt op alle fronten getest. Zo woedt fysiek in het Oosten een brute oorlog om de westerse alliantie op hun eendracht te beproeven. En metafysisch is er soms geen logisch verband meer te spannen tussen de gedeelde momenten uit geschiedenis en de dromen voor de toekomst. Zo wordt steeds vaker opgemerkt dat de verhaallijnen niet langer waarachtig zijn. Het gehele bouwwerk tussen hoofdrolspelers, hun karakters, de motieven en de acties valt in duigen.

Gelukkig hebben we nog altijd een stevig fundament. Want onze traditie levert ons nog altijd waardevolle bouwblokken, waarin wij willen geloven en waarop wij durven hopen. Dankzij overlevering kennen we nog altijd de liederen, de legendes en de rituelen die onze 'natiestaat' hebben gevormd. Ze vormen daarmee ontegenzeggelijk ons dierbaarste culturele bezit. Gezamenlijk, in een goede ordening, vormen ze de stevigheid voor een gedeelde identiteit waar mensen in deze tijd zo naar op zoek zijn.

De vraag "op welke wijze kunnen we de vreemdeling vertrouwen?", is daarbij een belangrijk ijkpunt. In elke gemeenschappelijke cultuur zijn er immers rituelen die ons van de vraag tot het antwoord leiden. Zo gebruiken ze in Rusland hiervoor traditiegetrouw wodka, hun vorm van levenswater. Tot diep in de nacht wordt daar een gast getest op zijn innerlijke waarachtigheid. In het oosten van ons land is er hiervoor Grolsch uitgevonden en in de Protestantse gebieden gebruiken ze nog altijd het vertrouwde Klare (oude of jonge jenever). Want tot mannenbroeders geraak je alleen door middel van de heildronk. En om zeker te weten dat de vreemde te vertrouwen is, kan je in de oer-Hollandse kroeg nog altijd een kopstoot bestellen. Een combinatie van bier en jenever biedt de helderheid aan het einde van de avond en zijn de nieren beproefd.

Maar in deze tijd, terwijl de accijnzen zijn verhoogd en de drempels tot synthetische drugs zijn verlaagd, voelen we alsof we in een dwaaltocht zijn beland. "Samen onderweg", klinkt als een valse belofte op meer gesoebat gedurende de tocht. Werkelijk omzien naar elkaar

tijdens het dwalen richting de toekomst, lijkt een oude droom uit een verweerde film waarbij een klein meisje tijdens het zingen van "[Somewhere over the Rainbow](#)" haar reisgenoten moed en durf toewenst.

Nu moeten we bij een goed verhaal zorgen dat het zich niet tot een sprookje verlaagt. De schemering op een hoopvolle toekomst moet daarom ook rekenschap durven te geven aan de nachtmerries gedurende de nacht. En vertaalt naar de Nederlandse geschiedenis betekent dit dus ook de erkenning dat er duistere gewoonten zijn. Denk daarbij aan de geschiedenis van de 'Vereenigde Oostindische Compagnie' en de 'West-Indische Compagnie', die beiden het staatsmonopolie bezaten op de handel en de scheepvaart naar Oost en West.

Het mechanisme van insluiten en buitensluiten is ook in werking als door een stelsel van co-optatie er langzaam een 'regentenrepubliek' ontstaat. Zowel onder de Prins van Oranje als onder Raadspensionarissen als Johan de Witt zien we hoe in de Nederlandse geschiedenis bestuurders uit een steeds kleinere klik elkaar de baantjes toespelen. Een ingewikkeld roulatiesysteem kwam zo meerdere keren op gang waar 'ouwe jongens krentenbrood' zorgdroeg voor een 'ons kent ons' cultuur.

Het is ook nu noodzakelijk om weloverwogen en met bewuste hand te controleren op welke wijze de verankering van de maatschappelijke instituten is georganiseerd. Hoe wordt bij wijze van spreken op dit moment de 'bal rond gespeeld'? Het antwoord is van belang om na te gaan of de hoge heren en dames genoeg voeling hebben en in contact staan met de mensen waarvoor zij de publieke taken rond zorg, onderwijs en volkshuisvesting uitvoeren.

In de jaren 1967 verhaalde Hans van Mierlo in de [legendarische verkiezingsspot](#) over de toentertijd breed gedeelde somberheid en de ongerustheid:

"Over de politieke situatie in ons land,
over de verwarring en de ondoorzichtigheid,
over de tanende invloed van de kiezers,
over de ontoereikendheid van de verouderde politieke spelregels,
over de onbeweeglijkheid en de verstarring van het partijstelsel,

over altijd maar weer hetzelfde gezeur
en hetzelfde geharrewar in de regering en de Tweede Kamer.”

Het doorbreken van vastgeroeste macht zonder zelfreinigend vermogen werd in die tijd, blijkbaar noodzakelijk geacht.

En dezelfde roep hoor je nu ook steeds vaker. De top 200 van bestuurders wordt weliswaar door de Volkskrant al decennia opgesteld om licht te schijnen op het stelsel van benoemingen, maar van een open en transparant geheel kan je op dit moment niet echt spreken. Het is zelfs erger geworden, doordat aan de functie van toezichthouder steeds vaak extra eisen worden gesteld. Om de kwaliteit te verhogen, zo is het devies. Maar het is wel bijzonder dat juist de ‘insiders’ steeds meer criteria en opleidingseisen opstellen, met als gevolg dat de ‘outsider’, de normale mens op de straat, geen enkele kans maakt op een benoeming. Hoe verre dit strijdig is met Artikel 3 van de Grondwet, die vraag wordt niet hardop gesteld. De klanken van de “Verklaring van de rechten van de mens en van de burger” (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, 26 augustus 1789) zijn verstild, toen wijze mensen met de volgende argumentatie tot de slotsom kwamen dat ieder mens het recht heeft om betrokken te worden:

“De wet is de uitdrukking van de algemene wil. Alle burgers hebben het recht, persoonlijk of door hun vertegenwoordigers, aan haar totstandkoming mee te werken. Zij moet voor iedereen dezelfde zijn, hetzij ze beschermt, hetzij ze straft. Daar alle burgers in haar ogen gelijk zijn, kunnen zij in gelijke mate toegelaten worden tot alle waardigheden, plaatsen en openbare ambten volgens hun bekwaamheden en zonder ander onderscheid dan die van hun deugden en talenten.”

Maar we willen toch meer investeren in participatietrajecten?; zo hoor ik je zeggen. Met een oproep richting buurtbewoners om over een plan hun zegje te doen, worden zij toch betrokken? Ik wil beweren dat het hier vaker een schaamlap betreft, dan dat daadwerkelijke medezeggenschap wordt beoogd. Is de achtergrond van deze trajecten echter niet veeleer gelegen in een proces om te versluieren, te verduisteren en te vermommen? Met procedures, vereisten en met de zekerheid dat het traject slechts platitudes en holle leuzen

oplevert, zorgen de 'insiders' er immers voor dat vanuit de brij van meerstemmigheid slechts één conclusie mogelijk is: onze plannen worden door de meerderheid gedragen.

Voor werkelijke invloed moet de zeggenschap van huurders, scholieren, cliënten en patiënten institutioneel verankerd zijn. Medezeggenschap moet leiden tot co-creatie en medeverantwoordelijkheid. Anders leidt het slechts tot holle frasen in een door communicanten opgesteld Jaarverslag. Woord en daad staan nu te ver uiteen: met praatjes vul je echt geen gaatjes.

En zo belanden als vanzelf we bij een van de principes van de christendemocratie: het streven naar een 'cultuur van verantwoordelijkheid' als uiting van het 'personalisme'. Elk mens is begiftigd met een moreel kompas. Op elk mens wordt een beroep gedaan om zich in te zetten voor het algemene belang. Elk mens moet vanuit zijn (door God gegeven) gaven, deugden en talenten betrokken zijn om deelgenoot van het geheel te zijn. Niet als consument of als producent, maar als volwaardig burger (citoyen).

Hebben we de moed om de rode stift op te pakken en die plekken in ons publieke stelsel te markeren waar mensen slechts als consument of als client worden gezien?

Het '*bonum commune*' (de gemeenschappelijke zaak) vereist inspanning van en door iedereen. Daar waar we in Nederland bewust de mens aan de kant zetten, moet het appel luid klinken. Wijs met die rode stift de plekken aan: hier functioneert het evenwicht tussen 'opbrengst' en 'offer' niet; hier worden werknemers behandeld als vervangbaar en zijn mensen slechts een 'kostenpost'; hier heerst niet de cultuur van verantwoordelijkheid en loert het gevaar op enerzijds uitbuiting of anderzijds *free-rider* gedrag.

Want bij de verdeling van schaarse, publieke goederen is er geen 'gratis bier'. Bij het oplossen van maatschappelijk dilemma's zal nooit iemand het grote gelijk krijgen. Het door dialoog gegroeide alternatief vraagt van alle betrokkenen water bij de wijn en een inspanning, vanuit de opgave voor een groot en gedeeld maatschappelijk belang.

Als de volksvertegenwoordiging of een bestuur denkt dat per decreet armoede is op te lossen, schulden zijn te saneren of obesitas is te bestrijden, dan hebben zij het niet begrepen. Alleen door mensen te betrekken en de verantwoordelijkheid onder elkaar te delen, is er een kans op succes.

“Als nu eens de buurvrouw ’s ochtends de krant brengt, en ik ga ’s avonds kijken of hij het eten heeft opgegeten, dat eerder in de middag door schooljeugd langs de deuren is gebracht, zal het ons dan samen lukken om de buurman niet in vergetelheid te doen geraken?” Met deze vormen van aandacht – zo weten we uit de overlevering – bestrijden we de grootste vijand van deze tijd: eenzaamheid. Alleen door onder elkaar – in de gedeelde publieke ruimte (dixit Hannah Arendt) - te zorgen voor waardering en erkenning van het menselijk lot, kunnen wij stappen maken om de samenleving tot een ‘*bonum commune*’ te maken.

En juist daar treffen wij een overmatige individualisering en consumentisme als antagonisten (de antihelden in ons verhaal): door hen worden wij tot vreemden voor elkaar. Hun motief is om haat en nijd te verspreiden als dat ‘[Green-eyed Monster](#)’. Zo daalt het vertrouwen in de medemens, en dientengevolge in de politicus. Stap voor stap worden wij de neerwaartse trap afgeleid richting een steriele staat waar achterdocht slechts tot nog meer argwaan en angst leidt.

De ommekeer volgt nadat wij ons bewust worden over dit mechanisme. Verlossing uit de ijzeren grip van ledigheid en vraatzucht betekent een actieve oproep. Als een Orpheus moeten wij de harp bespelen om de mensen voor een keer de telefoon ongebruikt opzij te leggen. Zoek niet de gemakkelijkste weg van een gratis bezorgdiensten of het grappigste filmpje van de dag. Stel die levensvraag ook niet aan Siri voor een snel en steriel antwoord. Ga naar de supermarkt om boodschappen te doen, zet jezelf aan de keukentafel voor een gemeenschapsspel of sla je arm om de schouder van die vriend, die vandaag even om je wijze raad vraagt. Dit alles brengt het leven nabij en niet digitaal veraf.

Ach, ik overdrijf, want natuurlijk brengt de moderniteit ons vele zegenen. Ik wil slechts beweren dat de waardering tot elkaar uitgesproken van grotere betekenis is dan een ‘vinkje’

of een 'duimpje'. De 'rat race' naar erkenning via sociale media, kunnen wij alleen stoppen als we tot een nieuw verbindend narratief weten te komen.

Want uit een gedeeld verhaal komen rituelen en rituelen tot stand. Kortom, acties die onze mentale programmering veranderen. Als katholiek biedt voor mij de liturgie daarvoor inspiratie. Aan het begin van de mis zijn daar bijvoorbeeld de schuldbekentenis en de vraag om ontferming (het Mea Culpa en het Kyrie Eleison). In de kerkelijke gemeenschap wordt zo elke week duidelijk gemaakt dat ondanks al onze inspanningen, wij niet alles kunnen weten en wij niet alles kunnen bereiken, wat wij in dit leven zouden wensen.

Deemoedigheid moet ook bij de inrichting van het overheidsbestuur een richtsnoer tot het handelen zijn. Wederom roep ik de hulp in van de muziek. Zo luister ik naar de vertolking van het lied '[Kyrie Eleison](#)' door Herman van Veen. Ik hoor de opgebouwde spanning als de stem vraagt om ontferming. Ontferming, of te wel een arm om onze schouder, is dat wij vragen als mensen zuchten onder de last van hun leven. Herman van Veen benoemt ze allemaal en eindigt met:

*“Voor al 't zeer dat nooit meer overgaat
Voor wie zal ik hier nu nog zingen
Voor diegene die 'k hier vergeet
Er kan niemand zonder wat vrede
Rijke boer of arme proleet*

Kyrie Eleison...”

Bij het schrijven van het boek Rituelen, is een citaat van Stendhal Cees Nooteboom hem tot leidraad:

“Niemand is eigenlijk verdraagzamer dan ik. Ik zie redenen om alle meningen te steunen; het is niet dat de mijne niet sterk geprofileerd zijn, maar ik begrijp hoe een mens die heeft geleefd in tegengestelde omstandigheden ook tegengestelde ideeën heeft.”

Uit deze roman blijkt de kracht voor mensen om elkaar te verdragen en te vergeven. Daarvoor is er een gemeenschappelijk handelingskader nodig. Ook in deze tijd waar 'identitaire bewegingen'

tot acties overgaan en tot revolte oproepen, moeten we de procedures die onze democratische rechtsstaat ordenen in acht nemen. Excuses vanwege misstappen onder de ministeriële verantwoordelijkheid kunnen niet zonder gevolgen blijven. En ook symbolen als “de Kroon”, de vlag en een moment van stilte tot nagedachtenis mogen niet gedegradeerd worden tot zinloze acties.

De roeping (het appel) om je gaven in te zetten komt - zoals alom bekend – slechts als een fluistering tot je oor. Daar doolt het in je hoofd, totdat je bekent dat ook jij tot actie wordt gemaand. Pas als je in een groep van gelijkgestemden bekend dat je verantwoordelijkheid wilt nemen, zal de echo waarneembaar zijn. Van alle kanten komt dan de aanmoediging. Het zal je bewegen om tot actie over te gaan. Nu wij overal om ons heen de kracht van ‘begeestering’ zien, die sektarische groepen in mensen los maakt, moeten wij ervan bewust zijn dat het ordenen en begrenzen van de ‘res publica’ (de publieke zaak tegenover de private ijver) een arbeid is voor ons allemaal. Geen enkele burger mag zich beroepen op persoonlijke onmacht of collectieve uitsluiting om zich deelgenoot te weten van de samenleving. Burgerschap (citoyen) is ‘all inclusive’: er is geen excuses om jezelf buiten te sluiten of de ander uit te sluiten. Lees daarom nogmaals de tekst van de “Algemene verklaring van de rechten van de mens en de burger”. Niet als recht, maar als oproep om elkaar tot naaste te zijn.

Verdraagzaamheid komt in de begrenzing tot uiting. Allereerst van jezelf tot de ander. Vervolgens is daar de wet, die bijvoorbeeld bij het ‘recht’ op de vrijheid van meningsuiting ons dwingt om anderen niet nodeloos te kwetsen. Maar uiteindelijk is daar de begrenzing van ons menselijke lot. Zoals Job kunnen wij geen recht claimen op vergeving. Als mensen – en daarmee ook ónze politici – handelen wij in de wetenschap dat wat wij doen tot mogelijk onbedoelde, ongewenste, schadelijke gevolgen leidt. Daarom kunnen wij niet anders om zo nu en dan in de spiegel te kijken, op de knieën te gaan, en de ander te verzoeken om vergeving en te vragen om ontferming. Want juist in deze beperking van ieder individu, komt saamhorigheid tot stand. Wij zijn tot elkaar veroordeeld, maar wel met de kennis dat slechts een klein gebaar de ander tot een broeder en zuster vertedert.

0 – 0

Ruud Helmink

Den Haag 19 maart 2023